

Juha Hämäläinen

Kansanopistojen kulttuurityöntekijä-koulutus

Hämäläinen, Juha. 1983. Kansanopistojen kulttuurityöntekijäkoulutus. Aikuiskasvatus 3, 3, 122—128. — Artikkelissa tarkastellaan kansanopistoissa annettavan kulttuurialan työntekijäkoulutuksen lähtökohtia ja tulevaisuuden näkymiä. Kulttuurialan ammatillinen koulutus on Suomessa hyvin nuorta. Kansanopistot, joissa koulutusta korkeakoulujen ohella annetaan, eivät perinteisesti ole ammatillisia oppilaitoksia. Vapaan sivistystyön oppilaitoksina kansanopistot ovat saaneet suunnitella ja toteuttaa antamaansa koulutusta suhteellisen itsenäisesti. Nytemmin on laadittu valtakunnallinen opetussuunnitelma, jonka tarkoituksena on niveltää vapaa-aikatyön koulutus — myös kulttuurialan koulutus — osaksi keskiasteen ammatillista koulutusta. Uuden opetussuunnitelman ja muuttuvan koulutustarpeen arvioidaan ratkaisevasti muuttavan kansanopistoissa annettavan kulttuurityöntekijäkoulutuksen luonnetta.

1. Koulutuksen nykytilanne

Suomessa varsinaista kulttuurialan työntekijäkoulutusta annetaan sekä korkeakouluissa että kansanopistoissa (kansankorkeakouluissa). Asetuksen (53/1981) mukaan kunnan kulttuurisihteerin pätevyysvaatimuksena on ”virkaan soveltuva korkeakoulututkinto tai opistoasteinen tutkinto sekä alan hyvä tuntemus”. Näin itse asiassa kaikki korkeakoulujen kulttuurialan koulutusohjelmat antavat muodollisen pätevyyden kunnan kulttuurisihteerin virkaan. Jyväskylän yliopistossa on taiteiden tutkimuksen koulutusohjelmassa erityinen kulttuurityön suuntautumisvaihtoehto, jossa vuosittainen sisäänotto on kymmenen opiskelijaa. Lisäksi Helsingin ja Turun yliopistoissa on korkeakoulututkinnon suorittaneille järjestetty kulttuuritoiminnan virkoihin valmistavia työllisyyskursseja. Tässä artikkelissa tarkastellaan vain kansanopistoissa annettavaa koulutusta.

Vuoden 1981 syksystä lähtien on annettu kuntien ja järjestöjen kulttuurisihteerien ja -ohjaajien muodolliseen pätevyteen tähtäävää koulutusta kymmenessä eri opistossa. Nämä ovat Alkio-opisto, Finns folkhögskola-folkakademi, Joutsenon opisto, Lapin opisto, Oriveden opisto, Paasikivi-opisto, Sirola-opisto, Suomen nuorisopisto, Sämingin kristillinen opisto ja Työväen Akatemia.

Kulttuurialan työntekijöiden ammatillinen koulutus on hyvin nuori ilmiö. Suomessa tehdystä tutkimuksesta saatettiin vielä vuonna 1978 kirjoittaa, että ”tarkasteltaessa kulttuurialan työntekijöiden koulutusta voi todeta, että varsinaisesti sitä ei ole järjestetty” (Kangas 1978). Jo aikaisemmin Kulttuuritoimintakomitea oli kiinnittänyt huomiota kulttuurialan työntekijöiden koulutustarpeeseen mainiten kansanopistojen vapaa-aikatoiminnan koulutuslinjat akateemisten tutkintojen ohella mahdollisena kunnan kulttuuriohjaajan ja -sihteerin virkoihin valmistavana koulutusväylänä (Mietintö 1974). Samaa näkemystä koulutuksen järjestämisen osalta edusti myös Kulttuuritoimintatyöryhmä, jonka mukaan ”myös keskiasteen vapaa-aikatyöntekijäin tutkinto täydennettynä kulttuuripoliitikan ja kunnallishallinnon opinnoilla voisi tuottaa kelpoisuuden kulttuurisihteerin virkaan” (Mietintö 1979, 58). Samanaikaisesti suunniteltiin korkeakouluihin kulttuurityön koulutusohjelmia silmäläpäitään juuri kulttuuritoimen työntekijöiden tulevaa koulutustarvetta.

Kulttuuritoiminnan virkojen ja toimien määrällistä kehitystä ja alan koulutustarvetta lähitulevaisuudessa on vaikea arvioida. Lähivuosina virkojen lisäystä tapahtunee lähinnä kuntien kulttuuritoimen piirissä. Kulttuuritoimintalain ja opetusministeriön ohjeiden mukaan maahamme voidaan perustaa enintään

528 valtionosuuteen oikeuttavaa kulttuuritoimen virkaa. Näistä oli 10.9.1982 mennessä perustettu 194 virkaa, joista 162 oli täytetty tai täytettävänä. Suurin osa valtionapuun oikeutavista viroista on sellaisia, joihin kansanopistoissa annettava koulutus antaa muodollisen pätevyyden, kuten taulukosta 1 voidaan todeta.

Taulukko 1. Arvio kuntien kulttuuritoimen tulevasta virkarakenteesta sekä perustetut ja täytetyt virrat 10.9.1982

Virkanimike	Arvio määrästä	Virkoja perustettu	Täytettyjä tai täytettävänä olevia virkoja
Kulttuuritoimenjohtaja	25	8	8
Kulttuurisihteeri/ohjaaja (päävirka)	299	128	104
Kulttuurisihteeri/ohjaaja (sivu- tai yhdistelmävirka)	159	54	49
Taideohjaaja	25	4	1
Yhteensä	508	194	162

Edellä olevasta taulukosta voidaan todeta, että kuntien kulttuuritoimeen on mahdollista vielä lähivuosina sijoittaa kulttuuritoiminnan linjalta valmistuvia opiskelijoita. Koulutuksen sisäänottoa joudutaan kuitenkin voimakkaasti supistamaan, sillä nykyisen sisäänoton puitteissa valmistuu vuosittain 100—150 opiskelijaa yksinomaan kansanopistojen kulttuuritoiminnan linjoilta. Kun lisäksi tiedetään, että nyt täytetyistä viroista vajaata kolmannesta hoitaa kansanopistosta valmistunut kulttuurisihteeri tai -ohjaaja, ei aloituspaikkoja teoriasa tulisi olla niinkään paljon kuin nykyisin on. Kansanopistoista valmistuvat henkilöt joutuvat kamppailemaan samoista viroista korkeakoulujen kulttuurialan koulutusohjelmista valmistuvien kanssa.

Ennen kuin opetusministeriö (1981) julkisti päätöksen, jonka mukaan kansanopistojen kulttuuritoiminnan linjalla annettava koulutus antaa kelpoisuuden toimia kunnan kulttuurisihteerin ja -ohjaajan viroissa oli kolmessa kansanopistossa (Alkio-opisto, Sirola-opisto, Työväen Akatemia) aloitettu vastaava koulutus¹⁾, joka valmisti työntekijöitä lähinnä järjestöjen piirissä tapahtuvaan kulttuuritoi-

1) Koulutus aloitettiin ensimmäiseksi Alkio-opistossa vuonna 1976 perustamalla taide- ja perinneaineiden ohjaajan virka ja liittämällä järjestötoiminnan linjan yhteyteen kulttuuritoiminnan opintosuunta (Niemi 1983).

mintaan. Kulttuuritoimintakomitea (Mietintö 1974) oli kaiketi antanut näille opistoille yllykkeen ennakoida tuleva kulttuurialan työntekijöiden tarve. Opetusministeriön päätöksellä annettiin kelpoisuus kunnan kulttuurisihteerin ja -ohjaajan virkoihin kaikille niillekin, jotka olivat ennen vuotta 1981 suorittaneet ”epävirallisten” linjojen sisältämät opinnot. (Niemi 1983).

Kansanopistolaitosta koskevassa laissa määritellään kansanopisto sisäoppilaitokseksi, ”jossa annetaan yleissivistävää, yhteiskunnallista ja ammattisivistyksellistä opetusta ja harjoitusta. Kansanopisto voi olla joko oppivelvollisuuden edellyttämään oppimäärään pohjautuva varsinainen kansanopisto tai tällaisessa opistossa hänkitulle tai muulle vastaavalle sivistysmäärälle rakentuva kansankorkeakoulu” (Laki 556/69). Kansanopistoasetus edellyttää, että varsinaisen kansanopisto-opiskelijan tulee olla vähintään 16-vuotias ja kansankorkeakoulun opiskelijan vähintään 17-vuotias ennen sen kalenterivuoden päättymistä, jolloin hän on aloittanut opintonsa opistossa (Asetus 4/69).

Kansanopistotyön tavoitteet on ilmaistu väljästi laissa ja asetuksessa. Kansanopistotoimikunta (Mietintö 1981, 134—147) on johtanut kansanopiston tehtävät aikuiskoulutusjärjestelmälle yleisesti kuuluvista tehtävistä, jolloin kansanopiston tehtävät tehtävälueittain ovat: 1) yleissivistävän pohjakoulutuksen täydentäminen, 2) ammattikoulutus, 3) yhteiskunnallinen koulutus ja 4) harrastustavoitteinen koulutus. Toimikunnan mukaan kansanopiston tehtävä on ensisijaisesti yleissivistävä eikä ammattiin kelpoistava. Kulttuurialan työntekijäkoulutuksessa korostuvat sekä ammatillisuus että yhteiskunnallinen koulutus. Myös harrastustavoitteisuutta voidaan pitää läheisesti ko. linjalla annettavaan koulutukseen liittyvänä, koska erimuotoinen harrastustoiminta ja muu vapaa-ajan toiminta liittyvät läheisesti kulttuuritoimintaan.

Kansanopistot ovat hallinnollisesti kouluhallituksen valvonnan alaisia, mutta olemukseltaan varsinaiseen koulujärjestelmään sitoutumattomia, vapaita oppilaitoksia. Vapautensa mukaisesti kansanopistot voivat suuntautua erilaisiin kasvatustavoitteisiin sekä toimia erilaisten yhteiskunnallisten, aatteellisten ja henkisten näkemysten sävyttämänä. Kansanopiston ominaiskuvan muodostaviksi piirteiksi on mainittu 1) sisäoppilaitosmuoto, 2) ideologinen ja pedagoginen vapaus ja 3) omavastuinen tehtävähaku. Toistaiseksi tämä on merkinnyt sitä, että opistokohtaiset tavoitteet ovat olleet

johdettavissa opistojen aate- ja järjestötaustasta. Myös kulttuurialan työntekijäkoulutusta antavilla opistoilla on ollut huomattavan paljon liikkumavaraa koulutuksen sisällöllisessä toteuttamisessa. (Harva 1973, 54; Mietintö 1981, 119)

Kouluhallitus (1981) on määrittänyt kulttuuritoiminnan linjan koulutuksen tavoitteet, opetusohjelmaan sisältyvät oppiaineet, koulutuksen keston sekä todistuskaavan. Näin on aatteellisesti erilaisten opistojen antama koulutus saatu muodollisesti yhteismitalliseksi. Opistot voivat kouluhallituksen minimivaatimukset täytettyään määrittää omia intressejään toteuttavat yksityiskohtaiset tavoitteet, sisällöt, työtavat ja oppimateriaalit sekä evaluoinnissa käytettävät menetelmät opetussuunnitelmassaan, jonka se lähettää lääninhallitukselle. Kouluhallituksen ohjeiden väljyys ja kulttuurityöntekijäkoulutuksen tavoitteiden määrittely opistotasolla takaavat teoriassa mahdollisuuden kouluttaa maahamme erilaisia näkemyksiä omaavia kulttuurityöntekijöitä.

Opistojen laajaa vapautta suunnitella ja toteuttaa koulutusta voidaan kulttuuritoiminnan kannalta pitää varsin myönteisenä seikkana, sillä koulutuksen sitominen johonkin muottiin merkitsisi käytännössä kulttuurityön keskeisten elementtien — luovuuden, vapauden ja omaperäisyyden — tukahduttamista itse koulutuksessa. Näin ollen myös tulevien kulttuurityöntekijöiden voidaan ajatella edustavan monia erilaisia arvo- ja aatesuuntia, mikä on huomionarvoinen asia pohdittaessa kunnallisen kulttuuritoiminnan ja sen työntekijöiden merkitystä kulttuurielämän kehitykselle. Kulttuuritoiminnan moniarvoisuutta kuitenkin parhaiten edistäisi sellainen koulutus, jossa tuleva alan työntekijä opiskelunsa aikana tutustuisi laajasti ja monipuolisesti erilaisiin ideologioihin ja ajattelutapoihin.

Kouluhallituksen ohjeiden mukaan kansanopistojen kulttuuritoiminnan linjalla annettava koulutuksen enimmäistuntimäärä on 2600 tuntia, mikä käytännössä merkitsee kahden vuoden koulutusta. Koulutuksen pidentämistä muiden keskiasteen vapaa-aikatyön koulutuslinjojen (nuorisonohjaaja, liikunnanohjaaja, askartelunohjaaja) tavoin kolmivuotiseksi (tai nelivuotiseksi) on suunniteltu.

2. Koulutuksen luonne ja opiskelijat

2.1. Ulkomaista vertailua

Kulttuurialan järjestelmät vaihtelevat paljon

eri maissa. Länsi-Euroopassa, lukuunottamatta ranskankielisiä maita, ei tämän vuosikymmenen alkuun mennessä ole ollut virallista ”kulttuurityöntekijän” ammattinimikettä. Kulttuuritoiminta on näissä maissa liittynyt yhdyskuntatyöhön, aikuiskasvatukseen ja vapaaehtoisten tai yksityisten järjestöjen suorittamaan vapaa-ajantoimintaan. Työntekijöinä on ollut opettajia, taiteilijoita, aikuiskasvattajia, nuoriso- ja vapaa-aikakeskusten johtajia, sosiaalityöntekijöitä, nuorisojärjestöjen ja vaihtoehtoliikkeiden johtajia jne. ”Animaattoreina” on ammatikseen toiminut huomattavan paljon henkilöitä, jotka eivät ole saaneet varsinaista kulttuurityöntekijäkoulutusta. Sosialistisissa maissa sen sijaan kulttuuritoiminta on erittäin pitkälle organisoitua ja ”animaattorit” toimivat lähinnä kahdenlaisissa tehtävissä: joko 1) kulttuurihallinnossa hallintovirkamiehinä tai 2) taidekasvattajina vastuunaan luovan toiminnan edistäminen amatöörien keskuudessa. (mm. Unesco 1980, 51—53).

Kulttuurityöntekijöiden toimenkuvaa, johon kyseiseen ammattiin valmistavan koulutuksen suunnittelun tulisi viime kädessä pohjautua, on pyritty jäsentelemään eri yhteyksissä. Kulttuurityöntekijät (”animaattorit”) on yleisesti luokiteltu kolmeen ryhmään: 1) ilmaistyötä tekevä animaattori, joka on lähtöisin siitä ryhmästä, jonka parissa hän toimii, 2) asiantuntija-animaattori, jolle voidaan maksaa palkkaa toiminnasta ryhmän hyväksi ja 3) ammattimainen animaattori, jonka on palkannut jokin yhteiskunnan instituutio tai järjestö toteuttamaan yhteisön tai ryhmän toimintaa ja tarpeita (Moeckli 1978, 51—52; Unesco 1980, 49). Kulttuurityöntekijäkoulutus tähtää nimenomaan ammattimaisten työntekijöiden valmistamiseen.

Useissa yhteyksissä on teoreettisesti analysoitu kulttuurialan työntekijäkoulutukseen hakeutuvien henkilökohtaisia motiiveja. Kokemusperäistä tietoa tältä alueelta on kuitenkin olemassa varsin vähän. Unescon (1980, 1981) kulttuurityöntekijäkoulutusta koskevissa selvityksissä on tuotu esille lähinnä kaksi kulttuurialalle motivoituneiden ryhmää: 1) ne, jotka tahtovat saada itselleen ammatin ja todistuksen pätevydestään tiettyyn virkaan ja 2) ne, jotka tahtovat toteuttaa työssään henkilökohtaisia pyrkimyksiään ja tahtovat edistää omien ihanteidensa mukaisten tavoitteiden saavuttamista kulttuurityössä. Suurin osa vapaaehtois-työntekijöistä kuuluu tähän jälkimmäiseen ryhmään.

Ranskassa 1970-luvulla suoritettujen kartoitusten mukaan ¾ ammatikseen ”kulttuuriani-

maattoreina” toimivista on miehiä. Yli 70 % kulttuurialan työntekijöistä on naimisissa ja 64 % heistä on alle 32-vuotiaita. Tavallisesti kulttuurityöntekijät tulevat keskiluokan kodeista, heistä 44 %:lla on keskiasteen ja 50 %:lla korkeamman asteen koulutus. Kaikista ”animaattoreista” 77 %:lla oli joku muu ammatillinen tutkinto kuin kulttuurityöntekijätutkinto. Nämä tutkinnot liittyivät usein opetukseen, humanistisiin aineisiin, liikunta- tai taidekasvatukseen, hallinto- ja toimistoaloihin, tekniseen alaan ja sosiaalityöhön. Ennen kulttuurialalle siirtymistään 63 %:lla oli ollut työ jollain muulla alalla, useimmilla vähintään kolmen vuoden ajan. (Unesco 1980, 49—50).

2.2. Suomalaiset kulttuurialan opiskelijat

Kouluhallituksessa ei ole tilastollista yhteenvedoa kansanopistojen kulttuurilinjoiden opiskelevista. Seuraavaan on koottu joitakin tietoja kansanopistojen vuosikertomuksista lukuvoodelta 1981—82 pyrkimyksenä kuvata sitä, millaisia opiskelijoita kansanopistojen kulttuuritoiminnan linjoilla opiskelee.¹⁾

Mainittuna lukuvuonna opiskeli kulttuuritoiminnan linjoilla kaikkiaan 190 opiskelijaa, joista naisia oli 150 (79 %) ja miehiä 40 (21 %). Opiskelijoiden koulutus pohjaa ei suoranaisesti saatu ilmoituksista selville, mutta niiden opistojen osalta, joissa kulttuurialan koulutusta annettiin, kansankorkeakoulussa opiskelevista 75 % oli ylioppilaita. Kulttuurialan työntekijäkoulutuksen niveltäminen suoranaisesti keskiasteeseen, jota on valtakunnan tasolla suunniteltu, muuttanee koulutuksen määrän ja sisällön lisäksi myös opiskelija-ainesta: peruskoulupohjaisten opiskelijoiden määrä tullee uudistuksen jälkeen lisääntymään. Lukuvuonna 1981—82 opiskelleista vain noin 40 opiskelijaa valmistui keväällä 1982. Opiskelijoiden sosiaalisesta taustasta ei löytynyt mitään kaikkia yhdistävää tekijää. Suurinta osaa joukosta voidaan pitää laajasti ymmärrettyinä keskiluokkaisesta taustasta lähteneinä, vaikka joitakin poikkeuksia molempiin suuntiin onkin.

Suomessa kansankorkeakoulujen kulttuuritoiminnan linjoille hakeutuvista opiskelijoista suurin osa on äskettäin tutkintonsa suorittaneita ylioppilaita. Hurstel (1978) onkin huomauttanut, että yleensä kulttuurityöntekijäkoulutukseen hakeutuvat ovat keskiasteen

juuri päättäneitä, tavallisesti keski- ja yläluokista tulevia nuoria. Tämä on omiaan aiheuttamaan sosiaalista ja ikään liittyvää valikoitumista kulttuurityöntekijäaineiksessa. Ranskan tilanteen liittyen Hurstel (1978) lisäksi huomauttaa, että tavallisesti tähän koulutukseen tulevat ovat usein epäonnistuneet muilla koulutusalueilla, esimerkiksi eivät ole päässeet yliopistoon.

Kulttuurityöntekijäkoulutusta ajatellen olennaista on se, millaisia henkilöitä hakeutuu alan koulutukseen. Erityisesti alalle hakeutuvien opiskelumotiiveilla on ilmeisen tärkeä merkitys koulutuksen toteuttamiselle. Myös opiskelijoiden aikaisemmat opinnot ja muut elämäkokemukset sekä niihin liittyvät opiskeluedellytykset luovat tiettyjä ehtoja koulutuksen järjestelyyn.

Kulttuurityöntekijöiden tehtävät luonnollisestikin vaihtelevat huomattavasti eri kunnissa ja eri järjestöissä. Voidaan kuitenkin olettaa, että jokaisella kulttuurityöntekijällä on jonkinlainen käsitys ammattiroolistaan ja pyrkimyksistään siinä. Nämä pyrkimykset liittyvät läheisesti henkilön arvomaailmaan ja motiiveihin. Kulttuurityöntekijän arvot määräävät siis sekä sitä, miksi hän suuntautuu kulttuurin alalle, että myös sitä, mihin hän tässä suuntautumisessaan pyrkii (vrt. Ahlman 1976, 23—25).

Suomessa on kulttuurialan työntekijöiksi opiskelevien opiskelumotiiveja kartoitettu tutkimuksessa, jonka kohdejoukon muodostavat ns. puolueopistoissa (Alkio-opisto, Paasikivi-opisto, Sirola-opisto, Työväen Akatemia) sekä Oriveden opistossa kulttuuritoiminnan linjoilla opiskelevat (Hämäläinen 1983). Tämän tutkimuksen tuloksia voitaneen pitää suuntaa-antavana ajatellen yleensä kansanopistoissa opiskelevien opiskelumotiiveja, vaikka sen kohdejoukko ei välttämättä olekaan edustava koko opiskelijajoukkoon nähden.

Mainitussa tutkimuksessa todettiin, että peräti 89 % opiskelijoista katsoi alalle hakeutumiseen vaikuttaneen erittäin tai melko paljon heidän kiinnostuksensa kulttuuritoiminnasta. Itsensä kehittämisen halu myös motivoi 89 %:a kyselyyn vastanneista. Opiskelijoista 82 % mainitsi lisäksi avartumisen ja henkisen tyydytyksen saamisen vastaavan erittäin tai melko paljon omaa opiskelumotiiviaan. Yli puolet vastaajista (51 %) piti myös ammatin saamista opiskeluaan motivoivana tekijänä.

Opiskelijoiden vastausten jakautumista voi päätellä, että useassa tapauksessa koulutukseen hakeuduttiin monista eri syistä, jotka ohjasivat toimintaa samanaikaisesti. Samoin

¹⁾Tilastot on tehty vuosikertomusten ilmoitusten pohjalta, ja ne eivät ole täysin tarkkoja.

opiskelua motivoivat useat samanaikaisesti vaikuttavat tekijät. Muuttujakohtaisessa tarkastelussa ilmenee, että kolmannes opiskelijoista (33 %) katsoi alalle hakeutumiseen vaikuttaneen erittäin tai melko paljon sen, etteivät he päässeet muualle, mihin olisivat halunneet. Vain kolmannes vastaajista (36 %) katsoi tämän vaikuttaneen alalle hakeutumiseen erittäin vähän tai ei lainkaan. Yli puolet vastaajista (55 %) hakeutui kulttuuritoiminnan linjalle, koska haluavat nimen omaan vaikuttaa suomalaisen kulttuurielämään. Kuitenkin vain 18 % ilmoitti opiskelumotiivikseen opinnoissa erityisesti sen, että pääsee valmistumisen jälkeen vaikuttajaksi yhteiskunnassa.

Kyseisessä tutkimuksessa todettiin myös, että erilaisia yhteiskunnallisia ja poliittisia arvoja edustavien opiskelijoiden kesken esiintyi huomattavia eroja kunnallisen kulttuuritoiminnan funktiota ja kulttuuriyöntekijän roolia koskevissa näkemyksissä. Nämä näkemyserot olivat niin perustavanlaatuisia, että tutkimuksessa jouduttiin kysymään, mikä viime kädessä on se sosiaalinen ongelma tai tarve, jonka vuoksi kulttuuritoimintalaki on säädetty. Opiskelijoiden suuntautumista alalle kuvannee myös se havainto, että noin kolmannes opiskelijoista piti opintojaan kulttuuritoiminnan linjalla vain väli vaiheena, jonka jälkeen he aikovat jatkaa opintojaan korkeakoulussa. Vapaa-aikatoimikunta onkin kiinnittänyt erityistä huomiota kansanopistojen eri linjoilla opiskelevien jatkokoulutusmahdollisuuksiin ja -kelpoisuuden keskiasteen koulunuudistuksen periaatteiden mukaisesti (Mietintö 1983).

3. Koulutuksen toteuttaminen

Kansanopistot jaetaan yleensä kolmeen ryhmään: 1) kristilliset opistot, 2) grundtvigilaiset opistot eli maakuntaopistot ja 3) järjestöopistot. Kansanopistotoiminnan tavoitteita koskevissa tarkasteluissa on korostettu sitä, että erityisesti kristillisten ja järjestöopistojen opistokohtaiset tavoitteet nousevat opistojen aate- ja järjestötaustasta, kun taas grundtvigilaisten opistojen toiminta-ajatus lähtee sitoutumattomuudesta ja paikallisista tai aihekohtaisista koulutustarpeista (Huhta & Launonen 1980, 19; Mietintö 1981, 150—151).

Niissä kansanopistoissa, jotka ovat sidoksissa tiettyihin aatesuuntiin, kasvatustoiminta ja tavoitteiden asettaminen perustuvat määrättyihin arvolähtökohtiin, ideologioihin ja maailmankatsomuksiin. Erityisesti poliittisten puolueiden omistamissa opistoissa toiminnan taustalla on tietty ideologia, jonka sisältämien arvopäämäärien ja normien perustana on jonkin

sosiaalisen yhteisön tai ryhmän etu, mikä antaa ideologian käsitteellä käytännöllisen ja yhteiskunnallisen merkityksen (ks. Ikäheimo 1981, 74—75; Siljander 1980, 10). Kulttuuriyöntekijäkoulutuksen opistokohtaiset sisällöt puolueopistoissa ovat näin ollen sidoksissa kulloinkin kyseessä olevan puolueen ideologiaan, sen yhteiskuntapoliittisiin tavoitteisiin ja arvoihin. Kansanopistoille tunnusomainen ”ideologinen ja pedagoginen vapaus” antaa mahdollisuuden puoluepoliittisten ja ideologissävytteisten intressien sisällyttämiselle näiden opistojen antamaan opetukseen.

Kansanopistoissa annettava kulttuuriyöntekijäkoulutus on olennaisesti ammatillista koulutusta, koska se tähtää tiettyyn ammattipätevyyteen. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaa laadittaessa yhden keskeisen komponentin muodostaa niiden ammattitehtävien kokonaisuus, joiden suorittamiseen kyseisen koulutuksen tulisi antaa valmiudet. Kulttuuriyöntekijöiden työtehtävät kuitenkin vaihtelevat huomattavasti eri kunnissa ja järjestöissä. Siksi kyseisen periaatteen soveltaminen kulttuurisihteereiden ja -ohjaajien koulutuksessa on ongelmallista. Koulutuksen tulee sisällöltään olla riittävän yleistä, yleispäteviä valmiuksia antavaa. Sen tulee perehdyttää opiskelija kulttuurin ilmiöihin, osa-alueisiin ja moni-ilmeisyyteen laaja-alaisesti, riippumatta koulutusta antavan opiston aatteellisesta taustasta. (ks. Hämäläinen 1981).

Kansanopistojen kulttuuritoiminnan linjat valmistavat työntekijöitä kuntien lisäksi myös järjestöjen palvelukseen.

Kulttuuriyöntekijäkoulutuksen tulisi kassa erilaisissa kansanopistoissa vastata sisällöllisesti lähinnä sitä toimenkuvaa, mikä kuntien kulttuurisihteereille ja -ohjaajille voidaan hahmottaa.

Suomalainen kulttuuriyöntekijäkoulutus pyrkii kehittämään opiskelijoiden tietoisuutta kulttuuriyöntekijän tehtävästä ja roolista hyvin arvosävytteisesti korostamalla kunkin oppilaitoksen aatetaustaan, ideologiaan ja toimintaperiaatteisiin liittyviä näkökohtia sekä samalla luomaan tulevissa työtehtävissä edellytettäviä taitoja ja kykyjä. Kulttuuriyöntekijöiksi valmistuvien opiskelijoiden tiedot vaihtelevat siten huomattavasti, kun taas taitojen ja hallinnollisen tekniikan suhteen suuria taasoeroja eri opistoista valmistuvien välillä tuskin esiintyy. Tiedoissa esiintyvät erot ovat lähinnä laadullisia, ideologisesti suuntautuneita, eivät määrällisiä.

Kuten edellä olevasta kulttuurialan työntekijäkoulutusta antavien kansanopistojen luette-

losta on todettavissa, että neljää suurinta poliittista puoluetta lähellä olevissa opistoissa annetaan kulttuurityöntekijäkoulutusta. Kunnallisen kulttuurielämän voimakas puoluepoliittisuus liittyy lieneekin yksi niitä karhunpalveluksia, joita kulttuuritoimintalaki ja kulttuurielämällemme tarjota kehittävien trendien asemesta. Toiseksi kompastuskiveksi saattaa muodostua kulttuuritoiminnan liiallinen byrokraatisoituminen, kulttuurielämässä työskentelevien hallinnollistuminen ja siten perinteisesti vapaan, omaehtoiseen toimintaan perustuvan kulttuurielämämme kaavoittuminen ja kangistuminen.

4. Koulutuksen tulevaisuudennäkymistä

Eräissä kansanopistojen kehitystä koskevissa arvioissa on todettu, että kansanopistot ovat voimakkaan muutoksen edessä: keskiasteen koulunuudistuksen ajatellaan ohjaavan oppilasvirtoja kansanopiston ohi, koska nuoret hakeutuvat peruskoulutuksen jälkeen mieluummin ammattiin valmistavaan kuin yleissivistävään koulutukseen (ks. Hiltunen 1980, 1—3). Toisaalta on havaittavissa, että erimuotoinen vapaa-aikatoiminnan ammatillinen koulutus on viime vuosina voimakkaasti lisääntynyt kansanopistojen ohjelmissa.

Kansanopistoilla on ollut mukautujan rooli toisen maailmansodan jälkeisessä yhteiskunnan ja koulutusjärjestelmän muutoksessa. Yhteiskunnallinen kehitys on pakottanut kansanopistot sisällyttämään ohjelmiinsa sellaisia ammattisuuntautuneita linjoja, jotka aikaisemmin eivät ole kuuluneet kansanopistojen toiminnan piiriin. (Hiltunen 1980; Siljander 1980, 1982).

Opetusministeriö asetti 29.1.1981 Vapaa-aikatoiminnan koulutustoimikunnan, jonka tehtävänä on ollut koordinoita vapaa-aikatoiminnan koulutusta keskiasteen koulunuudistuksen yhteydessä. Toimikunta päätti työnsä 31.1.1983. Se esittää vapaa-aikatoiminnan koulutuksen pidentämistä kaikilla videllä eri opintolinjalla, joista kulttuuritoiminnan linja on yksi, peruskoulun pohjalta neljävuotiseksi ja ylioppilaspohjalta kolmivuotiseksi. Samalla koulutus uudistuisi sisällöllisesti erityisesti siten, että opetus tulisi entistä käytäntöpainotteisemmaksi ja tähtäisi kokonaisnäkömyksen antamiseen vapaa-aikatoiminnasta (Mietintö 1983; Virtala 1983).

Vapaa-aikatoiminnan koulutustoimikunta kutsuu kansanopistojen tai muiden vastaavien oppilaitosten kulttuurialan työntekijöitä val-

mistavia koulutusväyliä ”kulttuurisihteerin opintolinjoiksi”. Toimikunnan mukaan kulttuurisihteerin opintolinjalla ”koulutetaan henkilöitä pääasiassa kuntien kulttuuritoimen ja vastaavan järjestötoiminnan tehtäviin, mutta myös eräisiin sosiaalihuollon alaisiin ja muihin tehtäviin” (Mietintö 1983, 61—61).

Toimikunta on laatinut valtakunnallisen opetussuunnitelman, jonka avulla on pyritty yhtenäistämään koulutusta kullakin vapaa-aikatoiminnan opintolinjalla. Tässä opetussuunnitelmassa on annettu yksityiskohtaisia ohjeita koulutussisällöistä, vaikka lähtökohtana olikin yleisten raamien luominen erilaisten opistojen antamalle koulutukselle (Virtala 1983). Kuntien kulttuuritoimen koulutustyöryhmä oli jo aikaisemmin määritellyt kulttuuritoiminnan koulutuksen yleiset tavoitteet, jotka eivät käytännöllisesti katsoen poikkea niistä opistojen opetussuunnitelmiin kirjatusta tavoitteista, joiden pohjalta koulutus on toistaiseksi tapahtunut. Tosin on huomattava, että eri opistojen tavoitteissa painottuvat kokolaila toisistaan eriävät näkökohdat sen lisäksi, että niissä on paljon myös yhteneviä piirteitä. (Opetusministeriö 1982; Virtala 1983).

Keskiasteen koulunuudistuksen periaatteiden mukaisesti Vapaa-aikatoiminnan koulutustoimikunta esittää opistotasosta kulttuurialan koulutusta uudistettavaksi siten, että siitä valmistuvilla olisi mahdollisuus jatkaa opintojaan korkeakoulutuksen piirissä. Sisäänotoksi arvioidaan tulevaisuudessa noin 60 opiskelijaa vuodessa, mikä käytännössä merkitsee sitä, että kaikki nykyiset kymmenen opistoa eivät — ainakaan joka vuosi — voi antaa kyseistä koulutusta. (ks. Mietintö 1983). Millaiseen järjestelmään eri opistojen kesken siirrytään ja mitkä opistot saavat oikeuden koulutuksen järjestämiseen tulevaisuudessa, ovat kysymyksiä, joihin ei toistaiseksi voida antaa varmaa vastausta. Nähtäväksi jää myös se, kuinka vapaa- ja itsenäistä opistotasolla tapahtuva koulutuksen suunnittelu valtakunnallisen opetussuunnitelman ilmestymisen jälkeen on.

Kansallisen kulttuurimme rikkaan ja monipuolisen kehityksen vuoksi olisi tärkeää, että myös entisten vähemmistöjen ja muunlaisia vähemmistökulttuureja edustavien ryhmien arvot ja perinteet tulisivat koulutuksessa huomioiduiksi. Näiden huomioiminen ei välttämättä edellytä kovin pitkälle vietyä organisatorista eriytymistä koulutuksen järjestelmässä, mutta oppisisällöissä olisi varattava riittävästi tilaa tämänkaltaisten kysymysten käsittelylle. Koulutuksen järjestäminen erilaisia arvoja edustavissa oppilaitoksissa omalla tavallaan edistäisi

vähemmistökuultuuriinkin huomioimista siinä. Tätä asiaa voitaisiin viedä eteenpäin myös kouluhallituksen suosituksen tai muun vastaavan toimenpiteen avulla. Myös Hallituksen kulttuuripoliittisessa selonteossa eduskunnalle (1982) kiinnitettiin huomiota vähemmistökuultuureihin mainiten erityisesti suomenruotsalainen väestö, Ruotsissa asuvat suomalaiset, saamelaisväestö ja mustalaisväestö. Vapaa-aikatoimikunta ei varsinaisesti mainitse vähemmistökuultuureita kulttuurisihteerin opintolinjan opetussuunnitelmassa.

Toistaiseksi on vaikea arvioida, millä tavoin Vapaa-aikatoimikunnan laatima valtakunnallinen opetussuunnitelma vaikuttaa koulutuksen toteutukseen opistotasolla. On varsin todennäköistä, että koulutuksen yhtenäistymisen myötä aatetaustaltaan erilaisten opistojen painotuserot oppisisällöissä jossain määrin tasoituvat. Toisaalta voidaan sanoa, että kulttuurielämän dynaamiselle, elinvoimaiselle kehitykselle vapauden ilmapiiri on tärkeää. Opistojen vapauden rajoittaminen kulttuurialan koulutuksen sisällöllisessä suunnittelussa ei liene ainakaan edistämässä tällaista kehitystä. Kulttuurialan koulutuksen suunnittelussa tulisi löytää tasapaino keskusjohtoisuuden ja yksikötason vapauden ja viime kädessä yksilönvapauden välillä, jotta kulttuurielämän rikas ja monipuolinen kehitys tulisi turvatuksi.

Lähteet:

- Ahlman, E. 1976. Kulttuurin perustekijöitä. Alkup. 1939. Jyväskylä: Gummerus.
- Asetus, 1969. Asetus kansanopistojen valtionavusta 4/1969.
- Asetus, 1981. Asetus kuntien kulttuuritoiminnasta 53/1981.
- Harva, U. 1973. Suomalainen aikuiskasvatus. Helsinki: Tammi.
- Hiltunen, P. 1980. Suomenkielisen grundtvigilaisen kansanopiston muuttuva rooli kehittyvässä koulujärjestelmässä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Huhta, S & Launonen, E. 1980. Kansanopistotoiminnan tavoitteet ja niiden kehittäminen. Julkaisussa Kansanopistotoiminnan tavoitteet ja menetelmät. Suomen Kansanopistoyhdistyksen julkaisuja 18.
- Hurstel, J. 1978. The training of animateurs. Teoksessa Socio-cultural animation, 186—199. Strasbourg: Council of Europe.
- Hämäläinen, J. 1981. Kulttuurityöntekijäkoulutus kansallisen kulttuurimme palvelijana. Kasvatus 12, 6, 398—402.
- Hämäläinen, J. 1983. Arvot, kulttuuri ja politiikka. Tutkimus eräissä kansanopistoissa kulttuuritoiminnan linjalla opiskelevien opiskelumuotoista, yhteiskunnallisista arvoista ja kulttuuripoliittisista mielipiteistä sekä näiden välisistä yhteyksistä. Yhteiskuntapolitiikan laudaturtutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Ikäheimo, A. 1981. Kulttuurialan työntekijöiden kouluttamissuunnitelmista. Taidekasvatuksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Ingberg, H. 1981. Training of Cultural Animators and Administrators: An International Trial Run. Teoksessa The Training of Cultural Animators and Administrators. Unesco. Joint Study n:o 10.
- Kangas, A. 1978. Kunnan kulttuurialan työntekijöiden tehtävät ja koulutus. Kasvatustieteen laudaturtyö. Jyväskylän yliopisto.
- Kouluhallitus, 1981. Kulttuuritoiminnan linjan koulutuksen tavoitteet, yleiset järjestelyt ja opetusohjelma sekä todistuksen kaava. Kouluhallituksen 21.4.1981 asettaman työryhmän raportti. Khs:n ryhmäkirje R 326/1981.
- Laki. 1969. Laki kansanopistojen valtionavusta 556/69.
- Laki. 1980. Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 1045/1980.
- Mietintö. 1974. Kulttuuritoimintakomitean mietintö. Komiteamietintö 1978:59. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Mietintö. 1981. Vuoden 1979 kansanopistotoimikunnan I mietintö. Komiteamietintö 1981:11. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Mietintö. 1983. Vapaa-aikatoiminnan koulutustoimikunnan mietintö. Keskiasteen koulunuudistus 17. Komiteamietintö 1983:51. Helsinki.
- Moeckli, J-M. 1978. The Social Role of The Animateurs. Teoksessa Explorations in Cultural Policy and Research. Strasbourg: Council of Europe.
- Niemelä, S. 1983. Päätoimittaja Seppo Niemelän haastattelu 5.4.1983.
- Opetusministeriö. 1981. Päätös kunnille kulttuuritoimintaan myönnettäviä valtionosuuksia koskeviksi määräyksiksi ja ohjeiksi. OpMn päätös n:o 2225/63/81. Helsinki 25.2.1981.
- Opetusministeriö. 1982. Kuntien kulttuuritoimen koulutustyöryhmän muistio. Opetusministeriö 13.9.1982.
- Siljander, P. 1980. Kansanopistojen kasvatustavoitteet. Oulun yliopiston käyttätymistieteiden laitoksen julkaisuja 44.
- Siljander, P. 1982. N.F.S. Grundtvigin sivistysnäkemys ja kansanopiston tehtävä. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 11.
- They, H. 1967. Animation et animateurs. Recherche sociale 13.
- Unesco. 1980. The Training of Cultural "Animators". Cultural Development. Documentary dossier 18—19. Paris: Unesco.
- Unesco. 1981. The Training of Cultural Animators and Administrators. Joint Study n:o 10. Paris: Unesco.
- Virtala, M. 1983. Vapaa-aikatoiminnan koulutustoimikunnan sihteeri Mirja Virtalan haastattelu 11.2.1983.